

Auteursrecht en de vrijheid om te creëren

Het auteursrecht is bedoeld om het werk en de belangen van de auteurs te beschermen. Maar soms maakt het hen het leven onnodig moeilijk en beperkt het hun creatievrijheid. Vandaar de vraag: zijn er mogelijkheden om de bescherming van de auteurs door het auteursrecht en de vrijheid om te creëren beter met elkaar te verzoenen?

In *Midnight in Paris* van Woody Allen, brengt Gil, het hoofdpersonage, met zijn verloofde en zijn schoonouders een bezoek aan de Franse hoofdstad. Op een nacht wordt hij uitgenodigd om in een oude auto te stappen die hem naar het Parijs van de jaren '20 voert. Hij ontmoet er Scott Fitzgerald, Hemingway, Faulkner, Picasso, Matisse enz. De volgende nachten verlopen op dezelfde manier. Op een dag zegt Gil aan zijn reisgenoten: "*The past is not dead! Actually, it's not even past. You know who said that? Faulkner. And he was right. And I met him, too. I ran into him at a dinner party.*" In *Requiem for a Nun* schreef Faulkner: "*The past is never dead. It's not even past.*" Sony, de filmproducent, had geen toestemming gevraagd om deze zin te citeren en de Faulknerstichting daagde Sony voor de rechtbank.

Gelukkig voor Sony oordeelde de rechtbank van Mississippi dat het slechts een citaat betrof dat geen impact had op de verkoop van Faulkners boek. Het ging volgens de rechtbank om eerlijk gebruik of "*fair use*", wat in de VS toegelaten is.

Een dergelijke uitzondering bestaat niet in België, noch in de andere Europese landen. Wij kennen een uitzondering voor citaten, maar enkel "*en behoeve van kritiek, polemiek, recensie, onderwijs, of in het kader van wetenschappelijke werkzaamheden*". In een gelijkaardig geval zou de producent bij ons dus het akkoord van de uitgever moeten vragen, die vrij is om gebruik van het citaat toe te staan of niet en, als hij akkoord is, de prijs te bepalen.

DE CREATIE ALS MATERIAAL

Sylvain Tesson bracht zes maanden door in een hut bij het Baikalmeer. Hij nam boeken mee van Montaigne, Schopenhauer, Casanova, John Burroughs, Mishima... die hij citeert in zijn boek *Dans les forêts de Sibérie (Zes maanden in de Siberische wouden)*. Een aantal van deze auteurs zijn al meer dan 70 jaar overleden en hun boeken bevinden zich in het publiek domein, maar andere teksten zijn nog beschermd.

In *Joe Speedboot* vertelt Tommy Wieringa dat zijn hoofdpersonage de voornaam Joe kiest nadat hij Jimmy Hendrix hoort zingen "*Hey Joe, where you goin' with that gun in your hand*".

Moeten Sylvain Tesson et Tommy Wieringa de uitgevers van de geciteerde teksten contacteren en hun toestemming vragen?

De bestaansreden van het auteursrecht is de belangen van auteurs te beschermen en hen te vergoeden voor exploitaties van hun werk. Maar 'exploiteren' Woody Allen, Sylvain Tesson en Tommy Wieringa het werk van Faulkner, Mishima en Jimmy Hendrix? Profiteren ze ervan op een ongeoorloofde manier? Het antwoord is neen. Waarom hen dan verplichten tot vaak complexe en dure procedures om toestemming te krijgen van de rechthebbenden, die deze toestemming bovendien kunnen weigeren?

Auteurs en filmproducenten komen ook in de problemen als ze een kunstwerk of beschermd gebouw (zoals het Atomium) in beeld brengen of als er op de achtergrond een radio of tv-toestel speelt. Majors kunnen zich een batterij aan advocaten veroorloven om de risico's te analyseren en alle mogelijke rechten te regelen, maar het budget van de meeste onafhankelijke producenten laat dat niet toe.

En dan is er de transformatieve kunst, die bestaande werken gebruikt om nieuwe te creëren. Deze praktijk maakt deel uit van een lange traditie en wordt vandaag vergemakkelijkt door de digitale technologie, zoals bv. in de muzieksector bij het remixen en het gebruik van samples. Het eerste album van 2Many DJ's werd uit de rekken gehaald vanwege auteursrechten. Voor hun volgende album, *As heard on radio soulwax pt. 2*, hebben ze ervoor gezorgd dat de auteursrechten geregeld waren. Dat kostte hen 6 maanden werk en honderden mails en telefoontjes.

We kunnen ook verwijzen naar de audiovisuele mashups, zoals de film *Final Cut* van de Hongaarse cineast György Palfi uit 2012, samengesteld uit meer dan 500 filmfragmenten. De film werd vertoond op het festival van Cannes, maar haalde nooit de zalen omwille van problemen met de auteursrechten. Of naar het werk van Luc Tuymans, die zijn schilderijen vaak baseert op foto's. Of dat van Andy Warhol, die zich voor zijn portretten van Marilyn Monroe en Elvis Presley baseerde op foto's.

VAN PERSOONLIJK BEZIT NAAR ERFGOED

Wanneer een auteur muziek componeert, een boek schrijft, een beeldhouwwerk of een film maakt, behoort zijn werk hem toe. Maar het maakt ook deel uit van het cultureel patrimonium van de samenleving. Daarom zouden andere makers er in hun werk naar moeten kunnen verwijzen zonder zich telkens te moeten bekommeren over de rechten. Er is dus een beter evenwicht nodig tussen het auteursrecht en de vrijheid om te creëren. Enerzijds moet het auteursrecht voldoende performant zijn om ervoor te zorgen dat auteurs een eerlijke vergoeding krijgen voor het gebruik van hun werk, anderzijds moeten er genoeg beperkingen ingebouwd zijn om de vrijheid van artistieke creatie te garanderen. Er zijn verschillende mogelijkheden.

Het citaatrecht kan uitgebreid worden en alle citaten voor creatieve doeleinden, of alle citaten die in overeenstemming zijn met de eerlijke beroepsgebruiken, toelaten.

We kunnen de Amerikaanse uitzondering van '*fair use*' overnemen in ons Europees recht. Deze uitzondering staat elk '*fair*' gebruik van een werk toe, daarbij rekening houdend met de aard van het gebruik (commercieel, educatief...), de hoeveelheid en het belang van het gebruikte fragment en de gevolgen voor de marktwaarde van het gebruikte werk. Deze uitzondering heeft als voordeel dat ze flexibel is, met echter als nadeel juridische onzekerheid. De rechtbanken moeten immers geval per geval bekijken of er sprake is van eerlijk gebruik of niet en de uitkomst van een procedure is vooraf vaak moeilijk in te schatten.

Een andere mogelijkheid, die de juridische onzekerheid beperkt en toch een zekere flexibiliteit toelaat, is om elk gebruik van een beschermd werk in omstandigheden vergelijkbaar met de wettelijke uitzonderingen (het citaatrecht bijvoorbeeld) toe te laten, op voorwaarde dat de exploitatie geen afbreuk doet aan de normale exploitatie van het werk en geen schade berokkent aan de wettige belangen van de rechthebbenden van het werk. Dat is wat de Wittengroep voorstelt in haar ontwerp van Europese auteurswet.

De wet zou een in specifieke uitzondering kunnen voorzien voor transformatieve kunst: auteurs zouden zich niet kunnen verzetten tegen het hergebruik van hun creaties in nieuwe werken (uitzonderingen zoals hergebruik voor commerciële of politieke doeleinden daargelaten), maar wel recht hebben op een aandeel in de winst die voortvloeit uit exploitaties van het nieuwe werk.

Voor werken in het publiek domein is er geen probleem. Het is echter niet altijd makkelijk om ze te identificeren. Daarom zou een register handig zijn, met daarin enerzijds de werken waarvan de bescherming is afgelopen en anderzijds de werken die nog beschermd zijn, maar waarvoor een vrije licentie ('Art libre' of 'Creative commons') verleend is.

Het publiek domein is trouwens al te beperkt door de lange duur van het auteursrecht, dat pas 70 jaar na de dood van de auteur verstrijkt. Om de creatievrijheid te bevorderen, zou het goed zijn de duur van het auteursrecht te beperken tot een redelijke termijn.

De mogelijkheden om teksten, muziek en beelden te verspreiden zijn vandaag grenzeloos. Het auteursrecht wordt beschouwd als een anachronisme, van weinig nut en integendeel schadelijk voor de vrijheid van informatie en van artistieke expressie. Een redelijker en evenwichtiger auteursrecht zou haar kunnen verlossen van haar slechte reputatie.

DIRK VERVENNE
NOVEMBER 2014

BRONNEN

Dit artikel is een mashup van de onderstaande teksten :

AUFDERHEIDE Patricia and JASZI Peter, *Untold Stories: Creative Consequences of the Rights Clearance Culture for Documentary Filmmakers*, Center for social media, 2004

BENABOU Valérie Laure, [Rapport de la mission du CSPLA sur les « oeuvres transformatives »](#), 2014.

DE WOLF & PARTNERS, CRID: Study on the Application of Directive 2001/29/EC on Copyright and Related Rights in the Information Society, European Union, 2013

HUGENHOLZ P. Bernt en SENFTLEBE Martin R.F., *Fair Use in Europe. In Search of Flexibilities*, VU University Amsterdam, 2011

HUGENHOLZ, P. Bernt, *Copyright and Freedom of Expression in Europe*, IVIR, Institute for Information Law, University of Amsterdam, 2002

LA QUADRATURE DU NET, [Le droit au remix doit être un corollaire du droit au partage de la Culture !](#), octobre 2014

Rapport LESCURE, Mission, « Acte II de l'exception culturelle », *Contribution aux politiques culturelles à l'ère numérique*, France, Ministère de la Culture et de la Communication, mai 2013. Zie fiche C-9 : « [La création transformatrice à l'ère numérique](#) », pp. 425-432